

ABBÂSÎLER DÖNEMİNDE ADANA VE ÇUKUROVA’NIN İSKÂNI VE İSLAMLAŞTIRILMASI

Mustafa DEMİRCİ*

Özet

Emeviler devrinde Çukurova bölgesi, savaşlar nedeniyle büyük oranda insandan boşalmış halde kaldı. Abbasiler ile birlikte boşalmış haldeki şehirler iskana açıldı: Tarsus, Misis, adana, Anavarza Erzen...Önce buralara askeri unsurlar nakledildi. Daha sonra sivil halk cazip şartlarda bu şehirlere yerleştirildiler. Buraya iskan edilenler arasında Ferğana’dan getirilen Türklerde bulunuyordu. Bölgeyi şenlendirmek için Mezopotomya’daki bataklıklarda çalışan zuttlar (çingeneler) de getirildiler. Bunlar Haccac b. Yusuf zamanında İndus havzasından getirilen çingenelerdi. Beraberlerinde bölgedeki arslan ve sırtlanlar ile mücadele etmesi için camız sürülerini de getirdiler. Me’mun döneminde 27.000 çingene sevad’da isyan çıkardıklarından buraya sürgün edildiler. Bölge 3./9.yy’da kalabalık şehirler, canlı ticaret hayatı, verimli toprakların sunduğu zenginlikler ile zengin ve müreffeh bir bölgeydi. Nihayet 10.yy’ın ikinci yarısında bölge Bizans’ın eline geçti ve Selçuklular’ın gelişine kadar da Ermeniler ile Bizans’ın elinde kaldı.

Anahtar Kelimeler: *Çukurova-Abbasiler- Çingeneler-Bizans*

SETTLEMENT AND ISLAMIZATION IN THE ADANA AND CUKUROVA UNDER ABBASİD PERIOD

Abstract

The Çukurova region, due to the war between Bizantin-Umuyyad remained largely depleted people, in the Umayyad era. When Abbasid comed to throne, the stuationbegan to change and unoccupied cities opened for resettlement: Tarsus,

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Muhammed Ali el-Keffal'ın mersişyesi:

Bu yıllarda Nusaybin asıllı İslam coğrafyacısı İbn Havkal (ö.365/975), Maraş ve Hades'in Bizans'ın eline geçtiği dönemden kısa süre sonra buraya bizzat gelmiş ve doğrudan kendi gözlemlerine dayanarak önemli bilgiler aktarmaktadır. İbn Havkal'ın anlattığına göre bu iki şehir de vaktiyle sınır ribatı idiler. *"Buradan Müslümanlar cihada çıkarlar ve ganimet alırlardı. Fakat şehirler fethedildikçe ve zenginlik arttıkça niyetler bozuldu, Melikler mal toplama sevdasına kapıldılar, insanlar kötülöklere yöneldi. Sonunda cihada ara verildiğinden ülke tarumar edildi, insanlar perişan oldular. Böylece Allahu Teala'nın "Biz bir kavmi helak etmek istediğimiz zaman onları azdırırız" gerçeği tecelli etti."*⁷⁵ Böylece üç asırdan daha fazla bir süreden beri Müslümanların hakimiyetinde kalan bölge, tekrar Bizans hakimiyetine girmiş, Selçukluların Anadolu'ya gelmesine kadar geçen yaklaşık bir asır bölge Bizans'ın ve Ermeni krallıklarının elinde kalmıştır.

Sonuç

Hz. Ömer zamanında Hz. Peygamberin sahabeleri tarafından fethedilmiş olup, tarihi İslam'ın ilk yıllarına kadar geri gider. Emevîler devri boyunca bölge, Suriye'yi Orta Anadolu'ya bağlayan Hades ve Arabissos geçitlerinin ağzında yer aldığından Bizans sınırında çok önemli bir uç kale vazifesi görmüş ve İslam-Bizans mücadelesinde en önemli savaş alanlarından biri olmuştur. Ancak daha Emevîler devrinde şehre Müslüman nüfus yerleştirilmeye başlanmıştır. Abbâsîler devrinde ise daha çok Çukurova havzasındaki şehirler imar ve iskana açıldığından ve Maraş'ın Kuzeyindeki Hades daha önemli hale geldiğinden nispeten sakin bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde bölgenin nüfusu oldukça renklidir. Başta Araplar ve Ermeniler olmak üzere, İranlılar, Türkler, Slavlar, Afrikalılar, Rumlar vardır. İkinci Abbâsî döneminde ise Türklerin özellikle idari sınıf arasında nispeti daha da artmıştır. Dolayısıyla Anadolu'da Müslüman Türklerin tarihi, hakim tarih aksine Selçuklularla değil, bilakis Selçuklulardan iki asır daha önce başlamıştır.

KAYNAKÇALAR

Avcı, Casim, *"Avasım"*, DİA, İstanbul.

Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldan*, trc. Mustafa Fayda, KTY, Ankara-1989

Bozkurt Nâhide, "Herseme b. A'yûn" *DİA*, XVII, s. 239-240.

Cömerd, Abdu'l-Cebbâr, *Dâhiyetu'l-'Arab: EbûCa'fer el-Mansûr*, Bağdat 1963.

Çetin, Osman, *Anadoluda İslamiyetin Yayılışı*, İstanbul-1990.

Demirci, Mustafa, *"Sevad"*, *DİA*, XXXVI, s. 576 - 578

Dimas,ki, S,eyhu'r-rabveed-, Nuhbetu'd-dehr fi 'acaibi'l-berrve'l-bahr, Ns, r. M. A. F. Mehren, St. Petersburg 1866.

Ebû Yusuf, *el-Harac, Dârü'l-Mâ'rife*, Beyrüt 1979.

⁷⁵ Ebi'l-Kasım İbn Havkal, *Suretu'l-Arz*, s. 182.

- GregoryAbû'l-Farac [Bar Hebraeus], *Abû'lFarac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, TTKY, Ankara 1945.
- Elçibey Ebulfez, *Tolunoğulları Devleti*, Türkiye Türkçe'sine çeviren Selçuk Akın, İst. 1997.
- Ezdî, Ziyad, *Târîhu Mavsıl*, thk. Ali. Habîbe, Kahire 1967.
- Fewzi Faruk Ömer, *The Abbâsîd Caliphate*, Bağdat-1969.
- Hamevî, Yakut Abdullah el-, *Mu'cemu'l-Buldân*, (I-V), Daru'l-Fikr, Beyrut-ty,
- Hayyât, Ahmed, *el-İktâ' fi Asri'l-Abbâsî*, Mekke 1981 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 187
- Hemedani, Muhammed b. Abdullah el-, *TekmiltüTarihu't-Taberi*, Beyrut, ty. XI.cilt, s.367 (Ebu'l-Fazl İbrahim'in Taberi tarihi içinde)
- Hıyârî, Mustafa, "*Hayâtü'n-Nâss fi Mudûni's-Suğur: MedînetuTarsûs*", Dirasatu't-Tarihiyye, Dımaşk 1980
- Hinz, Wolter, *İslam'da Ölçü ve Tartı Birimleri*, trc. Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul 1991. s. 71-75.
- Honigman, *Bizans İmparatorluğunun Doğu Sınırı*, Ankara 1970.
- İbn Esir, *el-Kamil Fi't-Tarih-İslam tarihi*, trc. A. Ağırakça, İstanbul 1986.
- İbn Fakih *el-Hemedânî, Kitabu'l-Büldân*, thk. Yusuf Hadî, Beyrut-1996.
- İbn Havkal Ebi'l-Kasım, *Suretu'l-Arz*, Nşr. R. Blachere- H.A.R. Gibb- J.H. Kramer, Leiden-1939.
- İbn Hurdazbih, *Ubeydullah b. Abdullah (ö.280/893-4)*, *el-Mesâlikve'l-Memâlik*, nşr. MJ. De Goeje, Leiden-1889.
- İbnü'l-Adîm, *Kemalüddin Ömer b. Ahmed, Buğyetü't-Taleb*, (I-X), Thk. Süheyl Zekkar, Daru'l-Fikr, Beyrut-1988.
- İstahrî, Ebi'l-İshak İbrahim b. Muhammed el-, *Mesâlikü'l-Memâlik*, Nşr. M.J. De Goeje, Brill-1927.
- Kudâme b. Ca'fer, *el-HarâcveSanâ'atu'l-Kitâbe*, thk. M.HuseynZebîdî, Bağdat-1981
- Mâcîd, Abdu'l-Mun'im, *el-Asru'l-'Abbâsîyyi'l-Evvel*, Kahire 1986.
- Markizî, Takkıyyüddin Ahmed el-, *el-Hitat*, I-II, Bulak 1853
- Osman Fethi, *el-Hudûdu'l-İslâmîyyeti'l-Bizantiyye*, I-III, Kahire t.y..
- Sâmîr, Faysal, "*MinTârîhiSuğurve'l-Âvasım*", *Üstâz*, XVI, Bağdat 1968.
- Shaban M., *Islamic History*, I-II, Cambridge-1976.
- Sivers, Peter Von, "*TaxesandTrade in the Abbâsîd Thughur, 133/750-351/962*", JESHO (XXV-1982.
- Taberi, Muhammed b. Cerir, *Tarihu'r-Rusu'l- ve'l-Muluk*, (thk. Ebu'l-Fazl İbrahim, Beyrut, 1967.
- Tâhâ, Selahuddin "*İstîtânü'l-Kabâîli'l-Arabîyyefi'l-Ermenîyya, 30-247 hicriyye*", *Risâletü'l-Halici'l-Arabi*, XX, Riyad 1986.
- Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, I-II, Beyrut 1960.
- Yıldız Hakkı Dursun, *İslamiyet ve Türkler*, İstanbul-1976.
- Yüzbeki, Tevfik Sultan, "*es-Suğur ve Devruhâ'l-Askeri ve'l-Hadârî*", Adabu'r-Râfideyn-XI, (Musul-1979), s.19-20.
- Yüzbeki, Tevfik Sultan, "*es-Suğur ve Devru'l-Askerî ve'l-Hadârî*", *Adab-ı Râfideyn*, Musul 1979, XI, 20-21.
- Zehebi, *Siyerua'lâmi'n-nübelâ/ Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman Zehebi*, 748/1348 ; thk. Şuayb el-Arnaut, Hüseyin Esat . -- 3. bs. -- Beyrut : Müessesetü'r-Risâle, 1985/1405.